

KAPITTEL 1

Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling

Bernard Enjolras

Institutt for samfunnsforskning

Ivar Eimhjellen

NORCE

Abstract: This chapter introduces the book's main topics and analytical frame. With the development of societal meta-processes of change such as digitalization, individualization and globalization, the condition of collective action are under transformation. The main question, addressed by this book, is whether a new form of collective action – connective action – can be empirically identified when looking at the late developments in Norway. The need for formal organizations and selective incentives has been emphasized as a solution to the “collective action problem”. Digitalization, by enabling “organizing without organizations” is expected to enhance new forms of collective action that are more individualized and do not require formal organizations. Additionally, since digital networks cross territorial boundaries, collective action is expected to take a transnational character. With such a backdrop, the contributions assembled in this book, based on extensive empirical investigations, examine the extent to which digitalization transforms civic engagement, whether the boundary between volunteerism and political activism are becoming increasingly blurred, whether new organizing forms are emerging in the wake of digitalization, and whether it is possible to identify new forms of transnational collective action. Taken together, the contributions to this book do not support the emergence of a new form of collective action. On the contrary, in spite of the transformations affecting the forms of collective action and civic engagement, the empirical evidence emphasize the continued importance of the infrastructure constituted of civil society organizations for supporting collective action.

Keywords: collective action, civic engagement, individualization, digitalization, connective action, transnational.

Sitering av denne artikkelen: Enjolras, B., & Eimhjellen, I. (2018). Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling. I B. Enjolras & I. Eimhjellen (Red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (s. 7–30). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.45.ch1>
Lisens: CC BY-NC 4.0

Innledning

«Millionene strømmer inn til Leger uten grenser» kunne man lese i Bergensavisen 21.03.2018. Bakgrunnen var en Facebook-aksjon til inntekt for Leger uten grenser, som ble startet fem dager før. Initiativtakeren til aksjonen hadde spontant opprettet en innsamling som reaksjon på blomsterstøtten som daværende justisminister Sylvi Listhaug fikk etter hennes Facebook-innlegg om at Arbeiderpartiet setter terroristers rettssikkerhet foran nasjonens sikkerhet. Innsamlingsaksjonen spredte seg raskt og fikk stor oppmerksomhet. På bare fire dager donerte mer enn 80 000 nordmenn til sammen over 17,5 millioner kroner til Leger uten grenser, noe som trolig er det største beløpet til en ideell organisasjon som er samlet inn på denne måten i Norge. At en innsamlingsaksjon som ble opprettet spontant av en enkeltperson, kunne få et så stort omfang og på så kort tid illustrerer den store mobiliseringskraften for kollektivt engasjement som ligger i sosiale medier. Sosiale medier har på denne måten skapt nye muligheter for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge.

Med Facebook i spissen utgjør sosiale medier nå egne mobiliseringsverktøy og deltakelsesarenaer som kan fungere som selvstendige infrastrukturer for organisering og mobilisering av kollektive handlinger. Dette står i kontrast til de tradisjonelle måtene å engasjere og organisere samfunnsengasjement og deltakelse i kollektive handlinger på. I Norge har slikt engasjement helt siden 1800-tallet vært knyttet til sosiale bevegelser og det organiserte livet innenfor frivillige organisasjoner (Sivesind mfl., 2002). De fremvokste digitale handlingsmulighetene er del av en større *digitaliseringsprosess* der nye informasjons- og kommunikasjons-teknologier knyttet til internett, sosiale medier og mobiltelefoner har endret våre kommunikasjonsmuligheter, praksiser og vår sosiale organisering. Kommunikasjon og koordinering gjennom digitale nettverk har nå blitt en sentral måte å organisere på. Teoretikere som Castells (1996, 2000, 2001) og van Dijk (2006) hevder at denne nye formen for organisering, betegnet som nettverkssamfunnet, skiller seg fra tidligere organiseringsformer ved at kollektiver blir erstattet av individer koblet i nettverk, at sosiale relasjoner blir både lokale og globale, og at samfunn blir mer heterogene, mindre sentraliserte, mindre vertikalt integrerte og mer horisontalt differensierte.

Tett koblet til og forsterket av digitaliseringen har også de forutgående prosessene av *individualisering* og *globalisering* endret konteksten for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge. Som del av en vestlig utviklingstrend har det norske samfunnet de siste tiårene blitt mer individualisert og mangfoldiggjort. Individet har blitt mer løsrevet fra industrisamfunnets tradisjonelle sosiale roller, identiteter og levemåter, og er i større grad enn tidligere nødt til selv å definere sine roller, identiteter, og levemåter (Beck, 1992). Individet og individsentrerte verdier er nå mer sentrale enn før for menneskers livsutfoldelse, kommunikasjon og samfunnsdeltakelse (Giddens, 1991; Ingelhart, 1990). Globaliseringen har på sin side brakt med seg en økende betydning av overnasjonale politiske institusjoner og transnasjonale bedrifter, samt økende migrasjonsstrømmer og globale kulturelle trender. Mange samfunnsutfordringer, som klima, miljø, fattigdom og ulikhet, er også av globalt omfang, og samfunnsengasjement og kollektiv organisering har i økende grad blitt preget av slike transnasjonale spørsmål, relasjoner og bevegelser. Globalisering og digitale medier gjør at vi lettere blir påvirket av hva som skjer utenfor Norges grenser, noe som igjen påvirker hva vi er opptatt av, og hva som engasjerer oss, både her hjemme og utenfor Norge. Den globale flyten av mennesker gjennom migrasjon er for eksempel en viktig kilde til humanitært og politisk engasjement, både gjennom innsamlingsaksjoner til norske og internasjonale organisasjoner og gjennom frivillig og politisk arbeid, både i Norge og utenlands.

I denne boken skal vi ta for oss flere eksempler på hvordan samfunnsengasjement og kollektiv handling påvirkes av de tre nevnte samfunnsprosessene: *globalisering*, *individualisering* og *digitalisering*. Ett sentralt eksempel i boken handler om det store samfunnsengasjementet som ble utløst av flyktningstrømmen til Europa og Norge i 2015 med utgangspunkt i krigen i Syria. Et av de sterkeste bildene på denne flyktningssituasjonen var bildet av den druknede gutten Aylan på stranden i Bodrum i Tyrkia, der 12 syriske flyktninger hadde druknet på vei over Middelhavet til Kos den 2. september 2015. Bildet og historien fikk viral spredning. Etter bare ett døgn ble det delt 53 000 ganger i timen på Twitter verden over (D’Orazio, 2015), og emneknaggen #refugeeswelcome ble raskt en av de mest brukte på Twitter. Medieoppmerksomheten og

flyktningengasjementet spredde seg også raskt internt i mange land etter hvert som flyktningstrømmene nådde de europeiske lands grenser. I Tyskland fikk sosiale medier og emneknaggen #Merkelschweigt («Merkel er stille») stor innflytelse på oppmerksomheten og handlingsrommet til politikerne i forbindelse med situasjonen, og Tyskland ble også det landet som først og i størst grad åpnet grensene for flyktningene i Europa (Economist, 2015).

Flyktningstrømmen nådde også Norge. I løpet av 2015 kom rundt 31 000 flyktninger for å søke asyl i Norge, en relativt liten andel av alle flyktningene totalt i Europa, men et svært høyt antall relativt til innbyggertallet i Norge.¹ Tilstrømningen skjedde også på så kort tid at det skapte store utfordringer for det offentlige mottaksapparatet, som raskt ble overbelastet. Flyktninger måtte overnatte ute i søknadskø uten tilgang til mat eller sanitære fasiliteter. Medieoppmerksomheten og debatten rundt situasjonen vokste, og ulike typer sivilsamfunnsaktører trådte til for å avhjelpe situasjonen. Frivillige i Oslo tok raskt initiativ til utdeling av mat, klær og utstyr for å hjelpe flyktningene. På kort tid fikk denne situasjonen preg av et massivt ad hoc frivillig engasjement som bredte seg over hele Norge ved hjelp av sosiale medier. Mange nye hjelpegrupper og initiativ dukket opp, og hjelpebidrag ble i stor grad mobilisert og organisert gjennom Facebook-grupper. Som vi skal se i flere av kapitlene i denne boken, illustrerer dette engasjementet i kjølvannet av flyktningssituasjonen hvordan nordmenn kan utøve samfunnsengasjement og delta i kollektive handlinger i dag, og hvordan globalisering, individualisering og digitalisering på ulike måter påvirker måtene vi mobiliseres og organiserer oss til kollektivt engasjement på. I boken undersøker vi videre hvordan globalisering gjennom klimaspørsmål og klima-engasjement påvirker måtene vi engasjerer oss og skaper fellesskap på, vi ser på i hvilken grad digitaliseringen har forandret våre mønstre for kollektiv handling, samt hvordan individualiseringstendenser har endret vårt forhold til organisering av kollektiv handling.

---

1 Se <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>

Et sentralt mål for boken er å gi utfyllende eksempler på hvordan samfunnsengasjement og kollektiv handling tar form i Norge i dag, og å kritisk diskutere i hvilken grad disse representerer noe nytt i måtene vi engasjerer og organiserer oss i kollektive handlinger på, og i hvilken grad de kan ses som direkte resultater av digitaliserings-, individualiserings- og globaliseringsprosessene. Som vi skal diskutere nærmere nedenfor, omfattes disse problemstillingene av et hovedspørsmål for boken: *I hvilken grad ser vi fremveksten av en ny form for kollektiv handling i Norge – konnektiv handling?* Før vi tar for oss dette begrepet og spørsmålet, vil vi først diskutere noen av de forutsetningene som må være til stede for at samfunnsengasjement og kollektiv handling kan finne sted.

Hva forutsetter samfunnsengasjement og kollektiv handling?

Når vi skal undersøke nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling, kan vi begynne med en diskusjon om hvilke forutsetninger som må være til stede for at kollektiv handling i det hele tatt skal kunne skje. Her kan vi også skille mellom betingelser på ulike nivå, for eksempel betingelser knyttet til individer og organisasjoner, betingelser knyttet til teknologi og kultur, og betingelser knyttet til samfunns- og demokratikontekst.

På individnivå er det vanlig å se samfunnsengasjement som bestående av to deler: politisk engasjement og frivillig engasjement. Mens *politisk engasjement* betegner det som er rettet mot politiske institusjoner, prosesser og avgjørelser, er *frivillig engasjement* rettet mer mot ulike interesser, mål og forhold i samfunnet, det vil si mot andre mennesker og grupper. Disse to formene for samfunnsengasjement innebærer som regel deltakelse i kollektive handlinger rettet mot samfunnsproblemer og krever noen former for organisering. Kollektiv handling er altså aktiviteter foretatt av medborgere med formål om å bidra til et kollektivt gode, det vil si aktiviteter som genererer gevinster som ikke kan selges på et marked til private kjøpere, og som gir nytte til et fellesskap.

En sentral problemstilling knyttet til kollektiv handling er å forklare hvorfor individer bruker tid, penger og sine evner for å fremme kollektive

mål eller goder. Fra et instrumentelt og økonomisk rasjonelt perspektiv med fokus på kostnader og gevinster av kollektiv handling vil individers deltakelse i kollektive handlinger bare være fornuftig hvis gevinstene er større enn kostnadene. Ifølge Olson (1965) vil rasjonelle individer oppføre seg som gratispassasjerer og dermed ikke bidra i kollektive handlinger hvis utfallet av en kollektiv handling er et kollektivt gode som alle vil kunne nyte godt av, uavhengig av den enkeltes innsats. Tradisjonelt har samfunnsengasjement vært knyttet til frivillig organisering, og som vi har vært inne på, krever slik kollektiv handling koordinering og organisering, like mye om det dreier seg om politisk aktivisme rettet mot politikk og samfunnsendring eller om handlinger rettet mot å løse kollektive problemer i form av frivillig innsats.

Behovet for formelle organisasjoner er derfor et sentralt vilkår for kollektiv handling og knyttes som regel til problemet med «gratispassasjerer», som oppstår når flere individer samarbeider for å produsere et kollektivt gode (Olson, 1965). Individer vil delta i kollektive handlinger hvis de blir tilbudt *selektive insentiver*, det vil si gevinster som er tilgjengelige bare for dem som gjør en innsats. Mens Olson bare fokuserte på materielle insentiver som fysiske goder, har Clark og Wilson (1961) påpekt at selektive insentiver også kan være solidariske insentiver knyttet til tilhørighet i en gruppe, eller målbaserte insentiver knyttet til oppnåelse av meningsfulle mål. Individer kan for eksempel velge å være med i kollektive handlinger fordi de får igjen en økt selvfølelse eller opplevelse av fellesskap og tilhørighet. Likevel er de største hindringene for kollektiv handling knyttet til kommunikasjons- og koordineringsutfordringer. Formelle organisasjoner, og særlig frivillige organisasjoner, spiller dermed en sentral rolle for koordinering og organisering av ulike former for kollektive handlinger. McCarthy og Zald (1977) har her understreket at deltakelse i ulike former for kollektiv handling ikke bare er betinget av individuell motivasjon, men også påvirket av organisatoriske arrangementer og sosiale nettverk. Individer er delaktige i sosiale grupper og nettverk og i sivilsamfunnsorganisasjoner og deltar i kollektive handlinger som en følge av sin tilhørighet i slike sosiale sammenslutninger.

På samfunnsnivå vil type eller grad av demokrati være en sentral forutsetning for kollektiv handling og engasjement. Et velfungerende

demokrati forutsetter først og fremst formelle demokratiske institusjoner som universell stemmerett, politiske partier og valgt parlament. Samtidig vil også et sivilsamfunn som opprettholder en kultur for medborgeres aktive deltakelse og engasjement, være en sentral forutsetning (Almond & Verba, 1963; Alexander, 2006). Sivilsamfunnet kan ses på som den samfunnsfæren der samfunnsengasjement, kollektiv handling og offentlig kommunikasjon normalt foregår, et sted mellom den statlige sfæren, den private sfæren og den kommersielle sfæren. I et velfungerende sivilsamfunn vil det kunne foregå en dynamisk og responsiv offentlig diskurs omkring ulike interesser, mellom myndigheter, medborgere og kommersielle aktører (Janoski, 1998).

I sivilsamfunnet kan mennesker tre ut fra sine privatsfærer og komme sammen av fri vilje som samfunnsborgere, i en innsats enten for felles interesser eller for snevrere gruppeinteresser. Siden slikt samfunnsengasjement og kollektiv handling gjerne krever en viss infrastruktur for å komme til uttrykk, så har fokuset gjerne vært på den funksjonen og de rollene som ulike typer av frivillige organisasjoner og sammenslutninger har. Det er gjennom slike sammenslutninger og organisasjoner at kollektiv handling og interesser har blitt organisert og kommet til uttrykk. Frivillige organisasjoner og det større organisasjonssamfunnet blir derfor sett på som et helt sentralt grunnlag i sivilsamfunnet og som en infrastruktur for kollektiv handling og samfunnsengasjement, ikke minst i Norge, der frivillighet og frivillige organisasjoner står sterkt. Samtidig kan sivilsamfunnet også ses på som rommet for offentlig kommunikasjon og samfunnsdialog. Dette kan være offentlige møter, demonstrasjoner og kafé-diskusjoner, og ikke minst den kommunikasjonen som skjer gjennom mediene, der særlig massemedier som radio, tv og aviser og nå også sosiale medier spiller sentrale roller som arenaer for offentlig samfunnsdebatt. Ideelt sett vil disse mediene utgjøre et offentlig rom der medborgere kan debattere og diskutere allmenne samfunnsproblemer og interesser, og der offentligheten kan viderefremme disse spørsmålene og interessene fra sivilsamfunnet til det formelle politiske systemet.

Viktige forutsetninger for et slikt vitalt offentlig rom handler for eksempel om tilgang til disse arenaene, hvilke aktører som deltar i samfunnsdebatten, og om kvaliteter og kjennetegn ved de ulike kanalene og

arenaene. Her har for eksempel ny kommunikasjonsteknologi og sosiale medier skapt nye kanaler og arenaer for kommunikasjon, samtidig som de har skapt nye måter å handle og samhandle på. Internett og sosiale medier har på denne måten skapt en ny infrastruktur og nye verktøy for mobilisering og organisering av kollektiv handling, noe som kan ha endret på den betydning som organisasjoner kan ha for kollektiv handling i dag (Bimber mfl., 2005). Som et resultat av digitale kommunikasjonsnettverk er kommunikasjon blitt mindre kostbart, mindre tidkrevende og ubegrenset av tid og rom. Digitale kommunikasjonsnettverk har dermed endret vilkårene for kollektiv handling, både når det gjelder gruppestørrelse og formelle organisasjonsroller. Ifølge Olson (1965) er små grupper bedre egnet til å handle kollektivt enn store grupper fordi kommunikasjon og mobilisering er lettere når størrelsen på gruppen er begrenset. Men digitale kommunikasjonsnettverk gjør det nå mulig å kostnadsfritt nå ut til et stort antall individer uten begrensninger i tid og rom. Kollektiv handling er også avhengig, ifølge Olson (1965), av formelle organisasjoner for å motivere og koordinere deltakere i en kollektiv handling. Her har digitale kommunikasjonsnettverk muliggjort koordinering gjennom løst koblede nettverk uten sentrale strukturer for lederskap, beslutningstaking og rekruttering, noe som kan utfordre argumentet om at kollektiv handling er avhengig av organisasjoner.

Digitale kommunikasjonsnettverk kan derfor sies å ha bidratt til å endre kollektive handlingsformer i minst to retninger (Earl mfl., 2015). For det første har digitale kommunikasjonsnettverk åpnet muligheten for kortvarig og kortlevd engasjement i kollektive handlinger gjennom for eksempel online opprop, e-postkampanjer og andre former for digitale aksjoner. Dette har gjort det mulig for etablerte sosiale bevegelser og frivillige organisasjoner å mobilisere og engasjere brede lag av befolkningen for en sak og ikke bare de meste engasjerte aktivistene og frivillige. For det andre har digitale kommunikasjonsnettverk åpnet muligheten for organisering og koordinering utenfor tradisjonelle formelle organisasjoner samtidig som tradisjonelle organisasjoner tilpasser seg samhandlingsformer muliggjort av digitale kommunikasjonsnettverk. Gjennom digitale kommunikasjonsnettverk og særlig sosiale medier kan

initiativtakere utenfor etablerte organisasjoner og bevegelser mobilisere og engasjere individer og grupper til handling for ulike saker eller protestaksjoner. Dette gir mulighet til organisering utenfor formelle organisasjoner. Samtidig vil digitale kommunikasjonsnettverk kunne påvirke måten etablerte formelle sivilsamfunnsorganisasjoner drives på (Bimber mfl., 2012; Wells, 2015). Interne relasjoner i organisasjoner kan bli endret i retning av mindre byråkrati og sentralisert styring. Personlige, tillitsbaserte interaksjoner, personlig engasjement og gründerånd kan bli viktigere som elementer for å støtte opp under kollektive handlinger. Eksterne relasjoner med organisasjonens omgivelser kan også bli påvirket av at organisatoriske grenser blir løsere, og at det blir lettere for medlemmer og ikke-medlemmer i organisasjonen å krysse disse grensene. Dette kan føre til at organisasjonsmedlemskap blir mindre viktig for dem som deltar i ulike kollektive handlinger, samtidig som mobilisering for kollektive handlinger kan nå bredere ut og til flere enn organisasjonens egne medlemmer.

Samtidig som en økende mengde litteratur og empiriske eksempler viser oss de transformerende kreftene som ligger i digital teknologi på blant annet samfunnsengasjement og kollektiv handling, vil det fra mer konstruktivistiske perspektiver på teknologiens sosiale effekter kunne argumenteres for mer moderate og sosialt modererte effekter av digitale medier. (Mackenzie & Wajcman, 1999; Sassen, 2002; Westrum, 1991; Orlikowski; 1992). Et generelt perspektiv her er at forholdet mellom (digital) teknologi og samfunn er komplekst og verken deterministisk, ubetydelig eller vilkårlig. Teknologi og samfunn påvirker hverandre og er gjensidig konstituerende. I et slikt perspektiv vil den digitale teknologien i like stor grad kunne forventes å måtte tilpasses eksisterende mobiliserings- og organisasjonsformer, som at den digitale teknologien forandrer de eksisterende formene for samfunnsengasjement og kollektiv handling. Tidligere studier i Norge har for eksempel vist at generell bruk av internett i lokale frivillige organisasjoner er utbredt men at bruken av sosiale medier har vært begrenset (Eimhjellen, 2014, Eimhjellen et al, 2014). Både lokale og nasjonale organisasjoner bruker internett mest som et administrativt verktøy og som en veis informasjonskanal ut, men stovetis-kommunikasjon med medlemmer og omverdenen er mindre vanlig (Arnesen, Sivesind og

Gulbrandsen, 2016; Eimhjellen et al., 2014, Eimhjellen, 2014). Samtidig som organisasjoners bruk av internett har vist seg å ha sammenheng med sentralisering av avgjørelsesmakt i organisasjoner har også nettbruken vært positivt knyttet til organisasjonsvitalitet (Eimhjellen, 2014). Gjennom flere kapitler i boken, spesielt i kapittel 3 og 4, vil vi undersøke digitaliseringens påvirkning på nordmenns samfunnsengasjement og deltakelse i kollektiv handling. Et overordnet spørsmål er her i hvilken grad digital teknologi har endret på de grunnleggende handlings- og organiseringsformene i det norske sivilsamfunnet.

Fra kollektiv til konnektiv handling?

Med dette bakteppet skal vi altså i denne boken undersøke i hvilken grad samfunnsendringsprosesser som digitalisering, individualisering og globalisering har ført til fremveksten av en ny form for kollektiv handling i Norge: konnektiv handling. Ifølge Bennett og Segerberg (2012, 2013) har sosiale og kulturelle endringer knyttet til globalisering og individualisering ført til svekkede gruppe-medlemskap og lojaliteter. Det har også ført til mer individualiserte former for samfunnsengasjement, som i større grad er orientert mot å uttrykke personlig livsstil og identitet. Samfunnsengasjementet er mer personliggjort, i den forstand at det ikke er basert på medlemskap i eller identifisering med sosiale grupper og ideologier, men er tuftet på personlig uttrykk. Ifølge Bennet og Segerberg (2012, 2013) oppstår det også muligheter for desentraliserte og selvorganiserte former for kollektiv handling når kommunikasjon i økende grad foregår gjennom desentraliserte digitale nettverk. Digitale nettverk utgjør nå mediet og infrastrukturen som muliggjør konnektiv handling, samtidig som individualiseringen bidrar med en endret kulturell motivasjon og orientering – den personlige handlingsrammen – for denne formen for handling.

Det som kjennetegner disse nettverkene, er at de kan operere gjennom sosiale medier uten sterk organisatorisk kontroll eller konstruksjon av et symbolsk fellesskap, kontrastert med tradisjonelle former for kollektiv handling som krever formelle organisasjoner. Dermed er det mulig å skille, ifølge Bennett og Segerberg (2012, 2013), mellom to kollektive

handlingslogikker: 1) den klassiske kollektive handlingslogikken, artikulert av Olson (1965) og aktualisert av sosiale bevegelsesteoretikere (Mellucci, 1996; McAdam, 2001) som har understreket betydningen av kultur, identitet, følelser, sosiale nettverk og mulighetsstrukturer som faktorer som påvirker deltakelse i kollektive handlinger, men som også forutsetter organisasjonsbaserte medlemskap, identiteter og koordineringsmekanismer, 2) og den konnektive handlingslogikken, som er organisert på andre prinsipper. Konnektiv handling oppstår som et resultat av bruk av digitale medier, handlingsmulighetene (affordances) i de digitale mediene, og av de kulturelle endringene knyttet til individualisering.

Konnektiv handling er mer individualisert og koordinert gjennom teknologiske prosesser uten behov for kollektiv identitet eller formell organisering. Innenfor den konnektive handlingslogikken er deltakelse i offentligheten eller bidrag til et kollektivt gode en personlig handling, en form for selv-initiert anerkjennelse eller selvvalidering. Kommunikasjon gjennom digitale nettverk blir den grunnleggende formen for organisering og erstatter hierarkiske strukturer og profesjonelle ledere. Dette perspektivet har vært omformulert, men med det samme grunnleggende skillet mellom det gamle og det nye, av Zuckerman (2014), som identifiserer nye former for samfunnsengasjement som et resultat av «post-representative demokrati» og veksten av «deltakende medier».

I resten av dette innledende kapitlet gir vi en oversikt over de sentrale problemstillingene som de enkelte kapitlene i boken undersøker, samt en kort redegjørelse for hvordan de relevante kapitlene belyser problemstillingene.

Bokens sentrale problemstillinger

Digitaliseringens konsekvenser for samfunnsengasjement

Digitalisering og spesielt utbredelsen av sosiale medier kan tenkes å medføre en demokratisering av samfunnsengasjement, i den forstand at flere vil kunne engasjere seg. Ved å gjøre tilgang til informasjon lettere og mindre ressurskrevende og ved å åpne for ulike digitalbaserte

interaksjonsformer, kan sosiale medier utvide mulighetsrommet for engasjement, øke motivasjon for samfunnsengasjement og bidra til å engasjere nye segmenter av befolkningen som tidligere ikke har vært samfunnsengasjerte. Alternativt kan sosiale medier tenkes å forsterke de eksisterende ulikhetene som kjennetegner samfunnsengasjement ved at de som er mest engasjert fra før, også er de som benytter de nye mulighetene som sosiale medier tilbyr for å koordinere kollektive handlinger og delta i samfunnsdebatten. Hvilke av disse hypotesene – mobiliseringshypotesen eller forsterkningshypotesen (Norris, 2001) – som er riktig, er et empirisk spørsmål.

I kapittel 3 undersøker Ivar Eimhjellen og Jørn Ljunggren i hvilken grad sosiale medier bidrar til en demokratisering av samfunnsengasjement i den forstand at online deltakelse er mindre preget av ulikheter med hensyn til kjønn, alder, bosted og utdanning. De undersøker flere former for samfunnsengasjement online: offentlig kommunikasjon (med f.eks. politikere, journalister, offentlige personer), politisk interessestimulans, medlemskap i Facebook-grupper knyttet til institusjonell politikk eller protestpolitikk, meningsytring i sosiale medier, og digitalt frivillig arbeid. Resultatene viser et komplekst landskap der ulike typer bakgrunnsfaktorer spiller ulike roller for ulike typer online aktiviteter. Sosiale medier ser ut til i større grad å mobilisere yngre folk for de fleste typer aktiviteter, med unntak av politisk meningsytring. Likevel spiller utdanningsnivået en betydelig rolle for å forklare hvem som er aktiv online for de fleste aktivitetene, med unntak av politisk gruppemedlemskap på Facebook. I tillegg preger kjønnsulikheter (i den forstand at menn deltar mer enn kvinner) både politisk meningsytring og politisk Facebook-gruppemedlemskap. Sosiale mediers demokratiseringspotensial ser dermed ut til å være begrenset der graden av online engasjement, på samme måte som ved offline engasjement, er sterkt korrelert med utdanningsnivå.

Et annet viktig spørsmål knyttet til effekten av digitale kommunikasjonsnettverk er forholdet mellom online og offline former for samfunnsengasjement. På den ene siden kan online og offline handlinger være to forskjellige former for aktiviteter med liten grad av overlapp. I så tilfelle vil digital kollektiv handling potensielt kunne mobilisere personer som er svært forskjellige fra de som engasjerer seg i organisasjoner. På den andre

siden kan disse to formene for engasjement faktisk konkurrere, og digitalt engasjement kan potensielt svekke og fortrenge tradisjonell kollektiv handling. I så tilfelle vil personer som tidligere har vært engasjert offline, og som engasjerer seg online, kunne bli mindre engasjert i organisasjonslivet. Et tredje alternativ er at de to engasjementsformene er uavhengige av hverandre, enten fordi de komplementerer hverandre, eller fordi de foregår hver for seg. I dette tilfellet vil de samme personene kunne være engasjert både online og offline.

Bernard Enjolras, Kari Steen-Johnsen og Audun Beyer har i kapittel 4 undersøkt forholdet mellom online og offline engasjement med data fra tre runder av en web-basert spørreundersøkelse utført i Norge i 2012, 2014 og 2016 om ulike former for frivillig medlemskap og frivillig innsats over tid. Forskerne finner her støtte for mobiliseringshypotesen om at online aktivitet fører til offline aktivitet – når det gjelder medlemskap i frivillige organisasjoner. Det å følge en Facebook-gruppe knyttet til frivillige organisasjoner og protestgrupper har en effekt på offline organisasjonsmedlemskap, men ikke på frivillig arbeid. Et viktig unntak er likevel at det å følge en Facebook-gruppe knyttet til en frivillig organisasjon har en positiv effekt på frivillig arbeid.

I kapittel 7 har Ivar Eimhjellen gjort en kvantitativ studie av engasjementet rundt flyktningssituasjonen slik det ble uttrykt i sosiale og tradisjonelle medier og gjennom frivillige organisasjoner. Eimhjellen finner at sosiale medier, med Facebook i spissen, utgjorde en egen infrastruktur for mobilisering og organisering av frivillig hjelp og bistand under flyktningssituasjonen. Likevel hadde konkrete hjelpebidrag gjennom sosiale medier et begrenset omfang sammenlignet med hjelpebidrag gjennom tradisjonelle frivillige organisasjoner. I tillegg var også etablerte mediekanaler viktigere for spredning av informasjon om hvordan man kunne bidra som frivillig, enn det de sosiale mediene var. Funnene taler for et argument om at sosiale medier har en supplerende funksjon som infrastruktur for mobilisering og organisering av frivillig hjelp og bistand. Etablerte organisasjonsstrukturer og mediekanaler er fortsatt sentrale som infrastruktur for mobilisering og organisering av samfunnsengasjement og kollektiv handling, samtidig som sosiale medier bidrar til mer mangfold, responsivitet og fleksibilitet i norsk samfunnsengasjement.

Med bakgrunn i en studie av nasjonale frivillige organisasjoner har Audun Beyer og Kari Steen-Johnsen i kapittel 9 undersøkt skillelinjer i måten nasjonale frivillige organisasjoner har tatt i bruk nye digitale medier på, og hvorvidt digitaliseringen muliggjør nye organisasjonsformer, nye måter å engasjere medlemmer og frivillige på og nye muligheter for utadrettet virksomhet. Funnene viser at internett og sosiale medier gjennomsyrrer alle typer av organisasjoner i Norge, men at det finnes viktige forskjeller mellom ulike organisasjoner. Videre identifiseres ulike dimensjoner når det gjelder *hva* sosiale medier brukes til, med klare skiller mellom aktivitet rettet mot offentligheten på den ene siden, og aktivitet rettet mot medlemmer på den andre. Til slutt finner forfatterne at det først og fremst er mangel på ressurser som er årsak til at en tredjedel av organisasjonene velger å ikke bruke sosiale medier.

Skiller mellom frivillighet og politisk aktivisme

Som vi har vært inne på, er det i faglitteraturen vanlig å skille mellom to former for samfunnsengasjement: frivillig innsats og politisk aktivisme (Eliasoph, 2013). Disse to formene for samfunnsengasjement gjenspeiler også ulike former for kollektive handlinger og ulike kulturelle rolleforståelser. Mens frivillige forsøker å løse samfunnsproblemer gjennom konkrete handlinger, tar politiske aktivister sikte på å adressere problemenes røtter ved å oppnå samfunnsendringer gjennom politiske prosesser. En slik selvforståelse innen frivilligheten er med på å begrense frivilliges deltakelse i offentligheten og forsterker avideologiseringen av storparten av den frivillige sektoren. Det er viktig å understreke at dette skillet mellom frivillig innsats og politisk aktivisme er relativt nytt og oppsto i kjølvannet av de tradisjonelle sosiale bevegelsenes avideologisering utover på 1960-tallet. De tradisjonelle sosiale bevegelsene har dannet grunnlaget for den norske frivillige sektoren og var tuftet på bestemte ideologier (Sivesind, mfl., 2002). Innen disse sosiale bevegelsene var politisk aktivisme og frivillig innsats ikke atskilt, men to sider av samme sak. Med svekkelsen av de sosiale bevegelsenes ideologiske grunnlag, som følge av økende individualisering, svekkede klasse-, religiøse, og regionale identiteter, og utvikling av forbrukskultur, ble samfunnsengasjement i disse

bevegelsene og i nyere frivillige organisasjoner gradvis løsrevet fra den ideologiske dimensjonen. Resultatet ble en økende spesialisering mellom de to formene for kollektiv handling.

Samtidig har moderniseringsprosesser ført til en utvidelse av det som kan betegnes som «politisk» (Beck, 1992). Mens «det politiske» tradisjonelt var det som ble behandlet av det politiske systemet, lar nyere samfunnsutfordringer seg ikke løse av det politiske systemet alene, noe som har ført til en «politisering av samfunnet» eller utvikling av det som er blitt betegnet som det sub-politiske (Beck, 1992). Nyere former for kollektiv handling er ikke nødvendigvis eksklusivt rettet mot det politiske systemet og mot politiske endringer, men forsøker å løse samfunnsutfordringer gjennom konkrete handlinger. Disse konkrete handlingene har en politisk betydning ved at de er innskrevet i et politisk landskap og en politisk forståelsesramme. For eksempel: En frivillig organisasjon som utvikler løsninger for fornybar energi, og som mobiliserer frivillig innsats til dette formålet, bidrar til å løse klimautfordringer samtidig som den er posisjonert og har en politisk mening innenfor det klima-politiske feltet. Med andre ord kan endringstrender som fører til en politisering av samfunnsproblemer, potensielt føre til en utvisking av skillet mellom frivillig innsats og politisk aktivisme og til utvikling av nye former for sammenbinding mellom politisk aktivisme og frivillig innsats. I eksempelet med innsamlingsaksjonen til Leger uten grenser, som dette kapitlet startet med, viser tall fra Norsk Medborgerpanel at politisk ståsted var en hovedforklaring på hvem som bidro i aksjonen, og en viktig motivasjonsfaktor for å bidra blant de som donerte penger. De frivillige pengebidragene som over 80 000 mennesker gav til en ikke-politisk humanitær organisasjon, var på denne måten i svært stor grad uttrykk for politisk ståsted og holdning.

Kristin Strømsnes og Steinar Gjerde ser i kapittel 2 nærmere på organisasjoners medvirkning i politiske aksjoner i Norge ved å undersøke data på aksjoner som er søkt gjennomført fremfor Stortinget og medieomtaler av aksjoner i Norge over tid. De finner mellom annet at frivillige organisasjoner er tettere koblet til politiske aksjoner enn hva mye av faglitteraturen gir inntrykk av er vanlig. Bare en begrenset del av det som foregår innenfor aksjonskanalen fremstår som uorganisert og spontant.

Organisasjoners ressurser knyttet til planlegging, tilrettelegging, og gjennomføring av aksjoner ser ut til å være en svært viktig del av aksjonskanalen i Norge. I kapittel 5 går Audun Fladmoe også dypere inn i hvordan politisk aktivisme og frivillig innsats bindes sammen i Norge. Han undersøker frivillige bidrag i flyktnings situasjonen i 2015 og viser blant annet at bidrag i flyktnings situasjonen åpenbart hadde en partipolitisk profil, både blant dem som bidro for tradisjonelle organisasjoner og blant dem som bidro for nye initiativ. Frivillig innsats knyttet til flyktnings situasjonen gjenspeilte en motivasjon for å bidra til å løse en humanitær krise, men var også for mange av de involverte en politisk handling i en politisk kontekst preget av en restriktiv immigrasjonspolitik. Dette er også tema som Synne Sætrang er inne på i sin nærstudie av Refugees Welcome-nettverket under flyktnings situasjonen 2015. Tendensen til utvisking av skillet mellom politisk engasjement og frivillig innsats kjenner seg også i initiativet «Bærekraftige liv», som Ivar Eimhjellen analyserer i dybden i kapittel 8. Initiativet har sitt utspring i et engasjement for å løse klimaspørsmål og å skape gode lokalsamfunn. Initiativet er del av en internasjonal sosial bevegelse som fremmer lokal konkret handling for å bedre klimaet, og som en måte å påvirke klimapolitikken på. Initiativet har også utviklet seg fra å være en grasrots- og hverdagsbasert bevegelse til også å bli en interesseorganisasjon innenfor klimapolitikk på nasjonalt nivå, samtidig som de fortsatt er forankret i frivillig deltakelse rettet mot konkrete endringer på lokalplan.

Nye organisasjonsformer

Medlemsbaserte frivillige organisasjoner på lokalt, nasjonalt og overnasjonalt nivå er i endring blant annet under påvirkning av digitale kommunikasjonsteknologier, der vertikal-hierarkiske organisasjoner i økende grad tar i bruk nettverk som koordineringsform (Podolny & Page, 1998). Som Castells skriver (2004, s. 5): «nettverk ble den mest effektive organisasjonsform som et resultat av tre viktige funksjoner i nettverk som dro nytte av de nye teknologiske omgivelsene: fleksibilitet, skalerbarhet og overlevelsessevne». Konsekvensen av denne utviklingen er at en ny organisasjonsform – som inkluderer kjennetegn fra både hierarkiske

og «heterarkiske» (nettverksbasert) (Kontopoulos, 1993) organisasjonsformer – er i utvikling. Denne nye organisasjonsformen, som består av en kombinasjon av desentraliserte, fleksible, lokale og globale medlem-snettverk og hierarkisk vertikal styring, og som muliggjør koordinering og meningsdannelse, diskusjoner og aktiviteter på tvers av nivåer, ser ut til å spre seg blant medlemsbaserte frivillige organisasjoner. Nye organisasjonsformer, som blander hierarkisk styring og desentralisert nettverkskoordinering, oppstår også som en følge av individualisering av samfunnsengasjement som påvirker organisasjonenes struktur og virkemåter. En grunn til dette er at det individualiserte samfunnsengasjementet er konstruert gjennom dens institusjonalisering (Hustinx, 2010), og organisasjoner spiller en avgjørende rolle i denne sammenhengen.

Med utgangspunkt i nettverket Refugees Welcome (RW), som oppstod som et sosiale medier-basert initiativ høsten 2015, viser Synne Sætrang i kapittel 6 hvordan digitale kommunikasjonsnettverk dannet infrastrukturen for den omfattende mobiliseringen av frivillig engasjement. RW-nettverket startet som et initiativ på Facebook, som samlet utstyr for å dekke flykningenes grunnleggende behov og vokste raskt ved at lokale initiativ dukket opp over hele landet i løpet av en kort periode og mobiliserte rundt 80 000 medlemmer i 61 lokale grupper som satte i gang aktiviteter både online og offline. Digitale kommunikasjonsnettverk fungerte som et effektivt verktøy for å mobilisere, dele informasjon og koordinere lokale frivillige aktiviteter. Etter akuttfasen presset likevel spørsmål om organisering og formalisering av bevegelsen seg mer på, samtidig som de lokale initiativene engasjerte seg i integreringsarbeid og utviklet samarbeidsrelasjoner med frivillige og offentlige aktører innenfor flyktningfeltet. Studien viser at internettbaserte initiativer har evne til å mobilisere raskt og i stor skala. Samtidig vil bærekraften til slike initiativer forutsette noen former for formell organisering og institusjonalisering. RW fremstår i dag som en organisasjon som delvis består av sosiale medier-baserte grupper og uformelle offline nettverk, og delvis som en formell hierarkisk organisasjon.

Også initiativet «Bærekraftig Liv», som er analysert av i kapittel 8, ble startet som et nettverk som var lokalt forankret, uformelt og fleksibelt. På tross av «organisasjonsangst» har initiativtakerne som resultat av nettverkets vekst og suksess vært nødt til å formalisere organisasjonen

og introdusere en viss hierarkisk styring i nettverkene. Bærekraftig Liv fremstår som en kompleks og multifunksjonell organisasjon, med flere organisatoriske nivåer koblet sammen i nettverk, en hybrid koordineringsform preget av både nettverk og hierarki og der også digitale kommunikasjonsnettverk spiller en viss rolle.

Transnasjonal kollektiv handling

Globalisering kan betegnes som to ulike dynamikker (Sassen, 2007). På den ene siden betegner begrepet dannelsen av overnasjonale institusjoner, mens det på den andre siden fanger inn territorielle prosesser på lokalt eller nasjonalt nivå, som involverer grenseoverskridende nettverk som kobler sammen aktører fra ulike nasjonale og undernasjonale lokaliteter eller territorier. Digitale kommunikasjonsnettverk har bidratt til en rivende utvikling av globalisering forstått som sammenkobling av ulike lokaliteter eller territorier gjennom nettverk som overskrider territorielle grenser.

Digitale kommunikasjonsnettverk har for eksempel åpnet muligheten for lokale sivilsamfunnsaktører til å både delta i det globale sivilsamfunnet og påvirke globale institusjoner, som er tilfellet når for eksempel norske miljøorganisasjoner deltar i FNs klimatoppmøte. Digitale kommunikasjonsnettverk gjør det også mulig for lokale sivilsamfunnsaktører å være delaktige i overnasjonale sivilsamfunnsnettverk, til å drive mikro-former for kollektivt engasjement lokalt som en del av en transnasjonal eller global bevegelse.

Både Refugees Welcome (kapittel 6) og Bærekraftig Liv (kapittel 7) er eksempler på territorielle initiativer, som er forankret lokalt, har nasjonal rekkevidde og er delaktige i transnasjonale nettverk. Nye flyktningsinitiativer har oppstått over hele Europa i forbindelse med flyktnings situasjonen og har også dannet et overnasjonalt nettverk: *Refugees Welcome International* (<http://www.refugees-welcome.net>). På den samme måten er Bærekraftige liv-initiativet delaktig i den globale bevegelsen *Transition Network* (<https://transitionnetwork.org>), som har som formål å endre verden i en mer bærekraftig retning gjennom lokale initiativer. Begge casene illustrerer hvordan kollektive sivilsamfunnsinitiativer overskrider territorielle grenser og oppnår, gjennom transnasjonale nettverk, en global effekt ved å handle lokalt.

Disse grenseoverskridende nettverkene har implikasjoner for lokalisering av økonomiske aktiviteter, dannelse av globale arbeidsmarkeder som påvirker migrasjonsstrømmer, som i sin tur bidrar til å forsterke disse transnasjonale nettverkene. Migranter som har «føtter i to samfunn», handler og utvikler ofte identiteter innenfor relasjonelle nettverk som kobler to eller flere nasjonalstater. Transnasjonale migranter organiserer seg ofte i transnasjonale nettverk som kan danne grunnlaget for formelle organisasjoner i ulike diasporaland. Organisering på tvers av grenser og relasjoner med hjemland-sinstitusjoner, sivilsamfunnsorganisasjoner og myndigheter bidrar også i å organisere transnasjonale migranter (Ebaugh & Chafetz, 2002).

I kapittel 10 undersøker Guro Ødegård og Marianne Takle hvilken betydning individers tokulturelle bakgrunn har for utviklingen av fellesskap og tilhørighet gjennom frivillige organisasjoner. Her ser de på den betydningen transnasjonale organisasjoner for barn og unge med innvandrerbakgrunn har for sosial og politisk integrasjon, og hvordan slike organisasjoner utvikles i møte med den norske tradisjonen for frivillig organisering. Et gjennomgående trekk er at migrantorganisasjonenes sosiokulturelle og politiske dimensjoner er nær knyttet sammen. Organisasjonene ser ut til å innta viktige funksjoner som sosiale og politiske integrasjonsarenaer, der fokus på integrasjon i Norge blir balansert med en orientering mot de transnasjonale båndene som organisasjonene er bærere av. Informantene i studien beskriver organisasjonenes rolle som arena for kulturell opprettholdelse som en forutsetning for vellykket integrasjon og deltakelse i majoritetssamfunnet blant mange unge med minoritetsbakgrunn. De organisasjonene som har transnasjonale bånd og utøver transnasjonale praksiser, ser her ut til å være de som i størst grad også orienterer seg mot norsk nettverksbygging og fremhever sin egen rolle som integrasjonsarena for sine medlemmer inn mot det norske majoritetssamfunnet.

Nye former for kollektiv handling i Norge?

Som vi har vært inne på, er det overordnede spørsmålet i boken om hvorvidt samfunnsendringsprosesser som digitalisering, individualisering og globalisering har ført til fremveksten av en ny kollektiv handlingsform i Norge: konnektiv handling. Her har vi blant annet studert

digitaliseringens konsekvenser for tradisjonelt offline engasjement, for sosial ulikhet i nye deltakelsesformer og for etablerte organisasjoner. Vi har undersøkt utviklingen i forholdet mellom frivillig og politisk deltakelse i dag, og vi har sett på fremveksten av nye frivillige og politiske nettverk og organisasjoner. Vi har også belyst hvordan globalisering i ulike fasetter påvirker måten nordmenn engasjerer seg i kollektive handlinger på i dag.

Fremveksten av digitale medier har lenge vært fulgt av påstander om større omveltninger i hvordan mennesker vil kommunisere, mobilisere og organisere kollektiv handling og samfunnsengasjement. Det er nok få i dag som vil benekte at digitale medier har hatt innvirkning på hvordan vi kommuniserer med hverandre, engasjerer oss og organiserer kollektiv handling. Likevel mener vi det er en feilslutning at teknologien har endret på de grunnleggende logikkene og forutsetningene for kollektiv handling i Norge. Som Wells (2014) påpeker, kan det eksistere flere sannheter samtidige omkring endringer av kollektiv handling i dag. For det første spiller digitale medier og medieplattformer viktige roller som verktøy for de engasjerte i mobilisering og koordinering av kollektiv handling. Likevel vil de digitale handlingene og hendelsene bare utgjøre en liten del av hva som skal til for å mobilisere og organisere kollektiv handling og engasjement. I tillegg vil de mange «mislykkede» aksjoner og revolusjoner, for eksempel «den arabiske våren», der digitale medier spilte sentrale roller, kunne stå som eksempler på grensene for hva ikke-hierarkiske, ikke-institusjonaliserte mobiliseringer kan få til (Wells, 2014). Argumentet om en ny form for kollektiv handling kan på denne måten kritiseres for manglende oppmerksomhet mot to viktige faktorer knyttet til kollektiv handling og samfunnsengasjement: 1) det faktum at sosiale faktorer (og ikke teknologiske) er med i å forme samfunnsengasjement, og 2) den fortsatt sentrale rollen som sivilsamfunnsorganisasjoner spiller for å mobilisere og strukturere samfunnsengasjement. (Wells, 2014).

Spørsmålet blir da om det som er beskrevet gjennom eksemplene i denne boken, kan tolkes som utviklingen av en ny form for kollektiv handling, eller om utviklingen i større grad handler om en tilpasning av tradisjonelle former for samfunnsengasjement og kollektiv handling til

en samfunnskontekst mer preget av globale digitale kommunikasjonsnettverk. Her mener vi at bidragene i denne boken, sett under ett, ikke støtter tesen om fremveksten av en ny form for konnektiv handling. Både individer og organisasjoner har tatt i bruk digital kommunikasjonsteknologi. Effektene av digitale nettverk på samfunnsengasjement når det gjelder mobilisering og demokratisering, er positive, men begrenset. Nye kollektive initiativer er kjennetegnet av hybride organisasjonsformer som blander nettverk og hierarki som koordineringsprinsipper, men casene i denne boken peker på at bærekraft over tid i slike initiativ fordrer formell organisering og institusjonalisering av de i utgangspunktet nettverksbaserte relasjonene. Selv om initiativene i disse casene fortsatt er i utvikling, og selv om det er for tidlig å konkludere noe om hvordan de vil utvikle seg fremover, ser det ut som om de følger et mønster, der initiativene i startfasen er kjennetegnet av personlige interaksjoner gjennom nettverk basert på entreprenørskap, for videre å utvikle seg mot mer upersonlige interaksjoner innenfor institusjonelle og til en viss grad hierarkiske rammer (Bimber mfl., 2012).

Infrastrukturen som tradisjonelle frivillige organisasjoner danner i sivilsamfunnet, både som mobiliseringskapasitet og for å opprettholde det individualiserte frivillige engasjementet over tid, ser ut til å beholde en sentral rolle på tross av veksten i digitale kommunikasjonsnettverk. Som vist av Audun Fladmoe i kapittel 5, i forbindelse med flyktnings situasjonen, der nye frivillige initiativ i større grad enn de tradisjonelle organisasjonene relativt sett tiltrakk seg bidrag fra unge, lavt utdannede og lavtlønnede, mens andelen «nye» frivillige var begrenset – majoriteten av dem som bidro, hadde tidligere erfaring med organisasjonsfrivillighet. I tillegg når man undersøker hvem av de frivillige som deltok under flyktnings situasjonen i 2015 som fortsatt er frivillige ett år etter, viser det seg at det er en svært sterk sammenheng mellom det å delta i frivillig organisasjonsarbeid ett år før flyktnings situasjonen og ett år etter. I kjølvannet av individualiseringsprosesser har tradisjonelle og dedikerte former for engasjement i økende grad blitt erstattet av mer episodiske, uforpliktende og selvorienterte former for deltakelse (Hustinx, 2001, 2005, 2010). Likevel betyr ikke denne individualiseringsprosessen at samfunnsengasjement er avinstitusjonalisert. En grunn til det er at individualisering i seg

selv er en institusjonell prosess. En annen grunn er at frivillige organisasjoner bidrar til å omstrukturere samfunnsengasjementet i ulike former for organisert individualisert engasjement (Hustinx, 2010).

De pådrivende endringsfaktorene når det gjelder samfunnsengasjement, ser ut til å være mer av sosial enn av teknologisk natur. Både individualisering og globalisering har konsekvenser for samfunnsengasjement – skillet mellom politisk og frivillig engasjement ser ut til å viskes ut på noen områder, og transnasjonale nettverk muliggjør handling både lokalt og globalt – men uten å endre på betydningen av sivilsamfunnsorganisasjoner på en fundamental måte.

Referanser

- Alexander, J.C. (2006). *The civic sphere*. Oxford: Oxford University Press.
- Almond, G.A., & Verba, S. (1963). *The civic culture*. London: Sage.
- Arnesen, D., Sivesind, K. H., & Gulbrandsen, T. (2016). *Fra medlemsbaserte organisasjoner til koordinering av frivillighet?* Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Beck, U. (1992). *Risk society*. London: Sage.
- Benkler, Y. (2006). *The wealth of networks*. New Haven: Yale University Press.
- Bennett, W.L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768.
- Bennett, W.L., & Segerberg, A. (2013). *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bimber, B., Flanagin, A.J., & Sthol, C. (2005). Reconceptualizing collective action in the contemporary media environment. *Communication Theory*, 15(4), 365–388.
- Bimber, B., Flanagin, A.J., & Sthol, C. (2012). *Collective action in organization. Interaction and engagement in an era of technological change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Castells, M. (1996). *The information age : economy, society and culture. Vol. I: The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (1997). *The information age : economy, society and culture. Vol. II: The power of identity*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (1998). *The information age : economy, society and culture. Vol. III: End of Millennium*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (2001). *The Internet galaxy, reflections on the Internet, business and society*. Oxford: Oxford University Press.

- Castells, M., & Catterall, B. (2002). *Making of the Network Society*. London: Institute of Contemporary Art.
- Castells, M. (red.) (2004). *The network society. A cross-cultural perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Clark, P.B., & Wilson, J.Q. (1961). Incentive Systems: A Theory of Organizations. *Administrative Science Quarterly*, 6(2), 129–166.
- Earl, J., Hunt, J., Garrett, R.K., & Dal, A. (2015). New technologies and social movements. I D. Della Porta & M. Diani (red.), *The Oxford Handbook of Social Movements*. Oxford: Oxford University Press.
- Ebaug, H.R., & Chafetz, J.S. (red.) (2002). *Religion across borders*. Walnut Creek: Altamira Press.
- Eimhjellen, I. (2014). Internet communication: Does it strengthen local voluntary organizations? . *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 43(5), 890–909.
- Eimhjellen, I., Strømsnes, K., & Wollebæk, D. (2014). Accosiations online: Barriers for using web-based communication in voluntary organizations. *Voluntas International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 25(3), 730–753.
- Eliasoph, N. (1998). *Avoiding politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Juris, J.S. (2004). Networked social movements: global movements for global justice. I M. Castells (red.), *The network society. A cross-cultural perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Kontopoulos, K.M. (1993). *The logics of social structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lichterman, P., & Eliasoph, N. (2014). Civic Action. *American Journal of Sociology*, 120(3), 798–863.
- MacKenzie, D., & Wajcman, J. (1999). *The social shaping of technology*. Buckingham: Open University Press.
- Margetts, H., John, P., Hale, S., & Yassery, T. (2016). *Political turbulences. How social media shape collective action*. Princeton: Princeton University Press.
- McCarthy, J.D., & Zald, M.N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Sociological Review*, 82(6), 1212–1241.
- Melucci, A. (1996). *Challenging codes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Podolny, J.M., & Page, K.L. (1998). Network forms of organization. *Annual Review of Sociology*, Vol. 24, 57–76.
- Olson, M. (1965). *The problem of collective action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Orlikowski, W.J. (1992). The duality of technology: Rethinking the concept of technology in organizations. *Organization Science* 3, 398–427.
- Sassen, S. (2002). Towards a sociology of information technology. *Current Sociology* 50, 365–388.
- Sassen, S. (2007). *A sociology of globalization*. London: Norton & Co.

- Tarrow, S. (2005). *The new transnational activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Dijk, J. (2006). *The network society*. London: Sage.
- Wells, C. (2014). Civic identity and the question of organization in contemporary civic engagement. *Policy & Internet*, 6(2), 209–216.
- Wells, C. (2015). *The civic organization and the digital citizen*. Oxford: Oxford University Press.
- Westrum, R. (1991). *Technologies & society. The shaping of people and things*. Belmont California: Wadsworth Publishing Company.
- Zuckerman, E. (2014). New media, new civics? *Policy & Internet*, 6(2), 151–168.